

## Дитяче вбрання в контексті народознавчої науки

З поміж усіх духово-матеріальних досягнень народу неоціненним залишається донині українське вбрання, серед якого особливе місце займає дитячий одяг. Проникливою є думка І. Мойсеїва, що «одежина – храм душі».

Проблема дитячого вбрання була у полі зору багатьох науковців, зокрема М. Білана, М. Грушевського, Н. Заглади, М. Махнія, Г. Маковій, І. Мойсеїва, В. Скуратівського, Г. Стельмашука, П. Чубинського та ін.

Більшість науковців відзначають характерну особливість дитячого вбрання, яку пояснюють тим, що до появи власної сорочки, немовля постійно супроводжував одяг батьків. Г. Маковій під час народознавчих розвідок по Україні зафіксувала дані про те, що новонародженого закутували в батькову сорочку, «щоб батько дитя любив».

П. Чубинський подає опис поліського звичаю, що побутував у ХІХ ст., коли сповивали новонародженого хлопчика у сорочку батька, а дівчинку – у материну, розрізавши її попередньо в трьох місцях; при цьому в рукавах зав'язували шматок печини, вугілля та дрібну монету.

Ці звичаї і пов'язані з ними магичні дії, на нашу думку, мали призвичаїти нову людину до оселі, рідного вогнища, де вона народилася.

Родильні обряди, де використовували одяг батьків, прийняття або сповивання (загортання) у нього новонародженого також можна вважати першим актом призвичаєння до того соціального та етнічного середовища, в якому він мав жити. В зв'язку з цим, на наш погляд, цікавою є звичай використання поношеного одягу та тканини для дітей, можна вбачати в ньому і деяке символічне значення, можливо, що він вважався не таким «небезпечним» (м'яким) для немовляти.

Хр. Ящуржинський наводить приклад, як використовують одяг батьків в обрядах з дітьми: «Під час першої купелі дівчинки на спід стелили поли з

татової сорочки, «аби довго не засиджувалася в дівках», якщо хлопчика – мамин станок від сорочки, «аби добру дружину Бог послав».

За народним звичаями вважалося, що поки дитина не хрещена, в сорочечки її не одягали, а мотали у пелюшки з батькових чи маминих сорочок.

Серед перших особистих речей немовляти центральне місце займає дароване під час хрещення «крижмо», яке було тільки шматком білого полотна, але вважалося одягом. Пізніше з крижма могли пошити сорочечку, але не обов'язково.

Що до особливостей вбрання немовляти М. Махній, дає таке пояснення: «Ретельно запеленане немовля туго перев'язували згори до низу повивачем, обов'язково випрямляючи його ніжки й ручки. Мінімальна кількість компонентів одягу немовляти (пелюшка й повивач, зрідка шапочка), кокономорфна форма (невиділеність рук, ніг і голови), зв'язаність, а також мінімальна кількість рухів, на яку спромогалася дитина в такому стані (вповивання, власне, і мало за мету унеможливити рухи дитини), точно відповідали практично нульовій, з точки зору виробничих можливостей, функціональності тіла». Таким чином, одяг немовляти передавав такі його тілесні характеристики, як недієздатність, нерухомість. Хлопчики й дівчатка сповивалися однаково.

Переставали пеленати дитину у період від 6 тижнів до (інколи) півроку. Ця суттєва зміна в одязі чітко пов'язувалася чи навіть програмувала першу суттєву зміну в мобільних можливостях – вміння сидіти. Після того, як розпов'ють її (дитину), вже спить без сповитку, то вже ждуть і просять Бога, щоб швидше навчилося сидіти. Приблизно в той самий час шили дитині сорочку більш складного крою, де вже моделювалися рукави. Такий важливий хід передавав новий етап розвитку тіла – дитина вже могла гратися ручками, ніжками, повертати голову, спостерігати, комунікувати.

До 3-4 років буденний одяг дитини складався з мінімальної кількості компонентів. Зазвичай і зимою, і літом для хлопчиків і дівчаток це була одна сорочечка.

Про особливість покрою першої сорочечки дитини пояснює Н. Заглада: «Це був балахон без рукавів. Як правило, на перегнутій навпіл тканині робили отвір для голови, бокових швів не було, рукави не моделювалися» .

Вишивана сорочка є предметом одягу та естетичним фактором. У світогляді українського народу вона мала певну магічну функцію. Сорочка – своєрідне віддзеркалення всесвіту в мініатюрі. Вона теж складається із трьох частин: верхньої (комір), середньої (рукава, пазушки) та нижньої (подолки). Відповідно до цього поділу, на сорочці розміщують орнаменти-обереги.

Розглянемо походження слова «сорочка», яке у народному світогляді означає «сорок», тобто сорок енергій, що надавали повну опіку небес. Недаремно, маючи на увазі щасливу людину, кажуть: «У сорочці народився». З цього приводу у фразеологічному словнику з української мови подано тлумачення висловів: «*Народився в сорочці*», «*Народився без сорочки*», що до першого подано такі пояснення як: везучий, удачливий, щасливий, до другого – нещасливий. В українській літературі досить часто письменники вдаються до характеристики того чи іншого героя, змальовуючи його вдачу чи навпаки – нещастя, наприклад: «Вони саме ставили підписи під актом, коли до кімнати вбігла молоденька сестра, сповістила дзвінко: все пройшло добре!.. Просто-таки в сорочці вродився» (О. Гончар); «Не для мене був той пишний цвіт (любов), Обсипались на інших пелюсточки... Але не скаржусь, що на білий світ я народивсь, як кажуть, без сорочки» (Д. Павличко).

У народознавчому дослідженні «Затоптаний цвіт» Г. Маковії вказує, що першу дитячу сорочку називали льолями, яка носилася до дев'ятирічного віку. Авторка пояснює символіку вишивки: «На льолі подоліні вишивали білими нитками ялички, би добре дитя росло, би силу мало. Льолю не можна було підперезувати, би не боліло усередині. І льоля ніколи не мала комірця, би розвійною не була дорога. Першу сорочку дитині обов'язково коло

пазушки вишивали синім шовчиком: кілька хрестиків – на чисте, щасливе, присвячене Богу життя. Від дев'яти до дванадцяти-тринадцяти років шили сорочки з гуляром: невисоким комірцем-стоячком. Гуляр обов'язково оздоблювали вишивкою, «аби швидше до людей доросли та люди поміж себе приймали».

Вишивку на дитячих сорочках досліджувала Анна Кульчицька. З цього приводу, А. Кульчицька у праці «Орнамент трипільської культури і українська вишивка ХХ ст.» наголошує, що «вишиті уставки-полики-плічка – то охорона рамен-руки, манжети – сила зап'ясті, вишивка на грудях – охорона грудей-серця-корму, чотири ряди-яруси, вишиті на уставках – знак зрілості. Дитині вишивали один рядочок, а підліткам – два».

Поділ сорочки найменше орнаментований, що за версією І. Мойсеїва, вмотивовується довірою до матері-землі, відкритістю до природно-архаїчного низу, «втягуванням» під купол спідниці родючості рідної землі. Зав'язка, на думку вченого, сорочки захищає людське тіло від негативної енергетики.

Форма сорочки нагадувала містичну для наших пращурів фігуру – квадрат: повністю закритий простір, що захищає свого господаря від негативного впливу оточуючих.

Народна мудрість до наших днів зберегла багато повір'їв пов'язаних з одяганням і носінням сорочки. На Уманщині вірили, що одягнута навиворіт натільна сорочка – вірна ознака, що її власник зіткнеться з неприємностями. Особливо це стосувалося дітей, їм казали: «Одягнув вивернуту сорочку – будеш битий». В інших регіонах України бувало, що сорочку спеціально одягали навиворіт від зурочення. На Волині побутував звичай одягати на дитину «довгу сорочку». Коли малюк уже впевнено ходив, йому одягали щосуботи чисту сорочку, але в понеділок робити це вважали за гріх. На Полтавщині вірили, що одягати чисту сорочку в неділю зранку – то для бога, вдень – для людей, а після заходу сонця – для нечистого. Але дітям до року робили це в суботу – «бо буде краще рости». Нова сорочка для дитини не

лише «позначала» недільні та святкові дні, але виконувала функції обрядового костюма. На Поділлі одяганням нової сорочки супроводжувався обряд першої стрижки дитини – «пострижини».

Отже, сорочка у народному світогляді, будучи «образом» дитини пов'язувалась з її здоров'ям і самим життям, а також з «душею».

Одним із символічних компонентів дитячого одягу є пояс, який спеціально купують дитяті, аби підпоясувати сорочечку. Хоч інформація в народознавчій науці про пояс переважно неповна і нечітка, однак, схоже, підпоясування дитини, що відбувалося в більш ранньому віці – під час хрещення, в 6 тижнів чи в рік, було разовим, при цьому використовувався батьківський пояс, можливо також, що він використовувався не у ролі пояса, а повивача. Пізніше пояс купували або виготовляли спеціально для дитини, який ставав постійним і обов'язковим компонентом одягу, він не просто ідентифікував, а символічно закріплював людську природу дитини.

Історико-етнографічні дослідження свідчать, що в традиційній українській культурі статус «дорослості» серед українців був невідривним від участі в трудових процесах, і коли діти починали виконувати певні види робіт, вони переходили на дорослий одяг. Це означало насамперед збільшення кількості його компонентів. Право носити, наприклад, деякі види головних уборів та поясного одягу безпосередньо пов'язувалося з переходом у категорію дорослих. Ще у середині XIX ст. на Україні носіння справжніх штанів вважалося ознакою соціально-вікової зрілості: їх одягали парубки лише після 15 років. Заможні жінки повинні носити плахти повсякденно, для дівчини ж це вважається необов'язковим. У деяких регіонах України, дівчина, поки не засватана, могла спідницю не носити.

З аналізу наукової літератури, ми встановили, що найпершим одягом, пов'язаним з немовлям, в українців часто було вбрання матері або батька, у яке за звичаєм приймали новонародженого або загортали невдовзі після появи його на світ. Більше того, в дитячому віці по суті не було поділу одягу

за статтю. Хлопчики й дівчатка до 5-6 років, а інколи і старші носили лише сорочку як натільний та нагрудний одяг.

Отже, з метою відродження та популяризації народних традицій необхідно досліджувати народну культуру, аби уникнути знецінення народознавчих цінностей.